

PIOTR PRUS
*Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy
w Bydgoszczy*

ŹRÓDŁA INFORMACJI JAKO NARZĘDZIA PODEJMOWANIA DECYZJI PRZEZ ROLNIKÓW

1. Wstęp

Rolnictwo jest działem gospodarki, który przysparza wielu problemów zarówno ekonomicznych, jak i społecznych. Właściciele gospodarstw rolniczych muszą podejmować wiele trudnych decyzji z zakresu technologii produkcji, zarządzania oraz marketingu. O rynkowej pozycji oraz potencjale ekonomicznym poszczególnych gospodarstw decydują w dużej mierze kwalifikacje zawodowe ich właścicieli oraz możliwość korzystania z rzetelnych źródeł informacji [Matuszak, 1999].

Dostęp do informacji jest jednym z najistotniejszych elementów umożliwiających właścicielom gospodarstw rolnych podejmowanie racjonalnych decyzji produkcyjnych [Zawisza, 1997]. Poziom posiadanej wiedzy jest jednym z endogenicznych czynników warunkujących rozwój i przystosowanie się do zmian mikro- i makroekonomicznych w otoczeniu gospodarstw rolniczych, wspomaga również predyspozycje osobowościowe oraz zasoby intelektualne ich kierowników [Gutkowska 1999, Morgan, Murdoch, 2000]. Informacja jest także ważnym składnikiem wpływającym na jakość kapitału ludzkiego, który określa zdolność ludzi do pracy, adaptacji do zmian w ich otoczeniu oraz możliwości kreowania nowych rozwiązań [Domański 1993, Grodzicki, 2000].

2. Cel i metody badań

Celem prezentowanych badań było zapoznanie się z deklaracjami rolników na temat wykorzystywanych przez nich źródeł informacji służących pogłębianiu wiedzy zawodowej oraz zwiększających efektywność zarządzania posiadanymi gospodarstwami rolniczymi, jak również poznanie ich opinii na temat osób, których rady cenią sobie w trakcie podejmowania ważnych decyzji produkcyjnych.

Prezentowane badania sondażowe zostały przeprowadzone od października 2002 do maja 2003 roku. Analizie badawczej poddano 714 ankiet wypełnionych przez innowacyjnych rolników, współpracujących z ośrodkami doradztwa rolniczego oraz kształcących swoich następców w średnich szkołach rolniczych. Badania przeprowadzono w następujących województwach: zachodniopomorskim, pomorskim, kujawsko-pomorskim, wielkopolskim, warmińsko-mazurskim, mazowieckim i łódzkim. Badaniami zostały objęte województwa centralnej i północnej części Polski, ponieważ mają one duże znaczenie w krajowej produkcji rolniczej. Przy tej liczebności próby uzyskane wyniki można przyjmować z prawdopodobieństwem 95%, a błąd pomiaru wynosi 4%.

Uzyskane dane empiryczne poddano obliczeniom wykorzystując metody statystycznej weryfikacji hipotez. Starano się ustalić, czy istniała różnica pomiędzy badanymi grupami rolników: współpracujących z ośrodkami doradztwa rolniczego oraz kształcących swoich następców w średnich szkołach rolniczych. Metody statystyczne posłużyły także do ustalenia współzależności między udzielanymi przez respondentów odpowiedziami, a wybranymi zmiennymi występującymi w badanej społeczności, do których zaliczono: wiek respondentów, poziom ich wykształcenia oraz obszar posiadanego gospodarstwa.

Przeprowadzana w trakcie badań analiza danych przebiegała dwuetapowo. Najpierw weryfikowano hipotezę o istnieniu danej zależności, a następnie określano jej kierunek oraz siłę. Do weryfikacji hipotezy o istnieniu związku pomiędzy zmiennymi posłużono się testem niezależności χ^2 (chi-kwadrat). Analizę tę przeprowadzono na poziomie istotności $\alpha = 0,01$, testując hipotezy badawcze H_0 oraz H_1 , które oznaczały:

- H_0 : brak zależności pomiędzy badanymi cechami,
- H_1 : istnieje zależność pomiędzy badanymi cechami.

Wykonując obliczenia, w niektórych przypadkach stosowano przebudowę szeregów i łączenie klas, pamiętając o spełnieniu warunku merytorycznej zasadności takiego zabiegu. Po zweryfikowaniu hipotezy o istnieniu związku pomiędzy badanymi zmiennymi przystępowano do określenia jego charakteru (kierunku) oraz siły, do czego wyznaczano współczynnik kontyngencji C Pearsona oraz współczynnik zbieżności g. Mając na uwadze, iż współczynnik zbieżności g może przybierać różne wartości w zależności od tego, którą zmienną traktujemy jako zależną, a którą jako niezależną, obliczano go zawsze dwukrotnie, dla obu przypadków: g_{wk} (współczynnik zbieżności wiersz do kolumny) oraz g_{kw} (współczynnik zbieżności kolumna do wiersza) [Babbie 2003, Gruszczyński, 1986].

3. Wyniki badań

Najważniejszym źródłem informacji pogłębiającym wiedzę badanych rolników na temat zarządzania gospodarstwem były branżowe czasopisma (77,3%)

oraz kursy, szkolenia i prezentacje organizowane przez ośrodki doradztwa rolniczego (67,1%), a także programy rolnicze nadawane w telewizji (65,4%) (rysunek 1). Często wskazywano również na targi i wystawy rolnicze (46,8%), jako miejsce gdzie można poszerzyć swoją wiedzę. Na dalszym miejscu znalazły się publikacje książkowe (36,3%) oraz programy radiowe (22,7%). Wielu badanych rolników odpowiadało, że cenne informacje zdobywa dzięki wymianie doświadczeń na giełdach i targowiskach (10,8%). Najmniej przydatne dla osób biorących udział w badaniach były różnego rodzaju konkursy (3,8%). Część rolników (5,7%) udzielając innych odpowiedzi wskazywało, że cennym źródłem informacji są dla nich rady udzielane przez rodzinę, w tym rodziców, sąsiadów oraz innych rolników. Przeprowadzając analizę statystyczną nie stwierdzono istotnych różnic pomiędzy rolnikami współpracującymi z ośrodkami doradztwa rolniczego, a właścicielami gospodarstw kształcącymi swoich następców w średnich szkołach rolniczych, ani pomiędzy grupami respondentów wydzielonymi pod względem wieku, wykształcenia lub obszaru posiadanego gospodarstwa (tabela 1 oraz tabela 2).

Tabela 1

Wyniki testów statystycznych porównujących obie grupy respondentów - współpracujących z ośrodkami doradztwa rolniczego oraz kształcących swoich następców w średnich szkołach rolniczych

Wyszczególnienie	Porównywane grupy				
	$\chi^2_{\alpha=0,01}$	χ^2	C	g_{wk}	g_{kw}
Źródła informacji pogłębiające wiedzę respondentów na temat zarządzania gospodarstwem rolniczym	18,475	11,315	-	-	-
Osoby, których rady na temat zarządzania gospodarstwem cenili sobie badani rolnicy	18,475	24,076*	0,130	0,000	0,080
Osoby podejmujące decyzje w badanych gospodarstwach w opinii respondentów	11,345	1,852	-	-	-

*Wynik istotny na poziomie $\alpha=0,01$

Źródło: Wyniki badań własnych.

Tabela 2

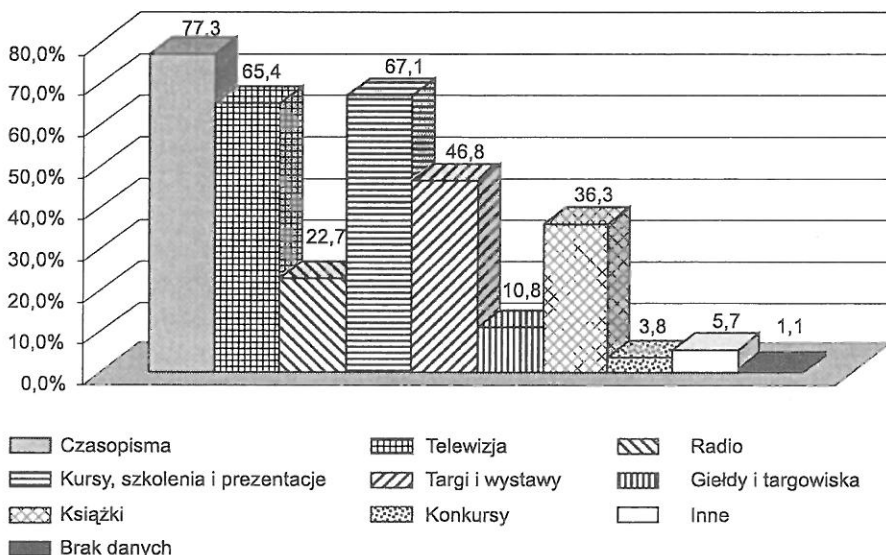
Wyniki testów statystycznych porównujących respondentów zróżnicowanych ze względu na ich wiek, wykształcenie oraz obszar posiadanej gospodarstwa rolniczego

Wyszczególnienie	Wielkość gospodarstw				Wiek respondentów				Wykształcenie respondentów						
	$\chi^2_{\alpha=0,01}$	χ^2	C	g_{wk}	g_{kw}	$\chi^2_{\alpha=0,01}$	χ^2	C	g_{wk}	g_{kw}	$\chi^2_{\alpha=0,01}$	χ^2	C	g_{wk}	g_{kw}
Źródła informacji pogłębiające wiedzę respondentów na temat zarządzania gospodarstwem rolniczym	18,475	16,393	-	-	-	18,475	13,959	-	-	-	29,141	12,980	-	-	-
Osoby, których rady na temat zarządzania gospodarstwem cenili sobie badani rolnicy	23,209	10,470	-	-	-	23,209	19,068	-	-	-	30,578	14,187	-	-	-
Osoby podejmujące decyzje w badanych gospodarstwach w opinii respondentów	13,277	9,759	-	-	-	13,277	18,703*	0,158	0,000	0,005	16,812	17,919*	0,154	0,012	0,000

*Wynik istotny na poziomie $\alpha=0,01$

Źródło: Wyniki badań własnych.

Źródła informacji pogłębiające wiedzę respondentów na temat zarządzania gospodarstwem rolniczym (%)

* Suma jest większa od 100% z uwagi na to, że respondenci zaznaczali więcej niż jedną odpowiedź

Źródło: Wyniki badań własnych.

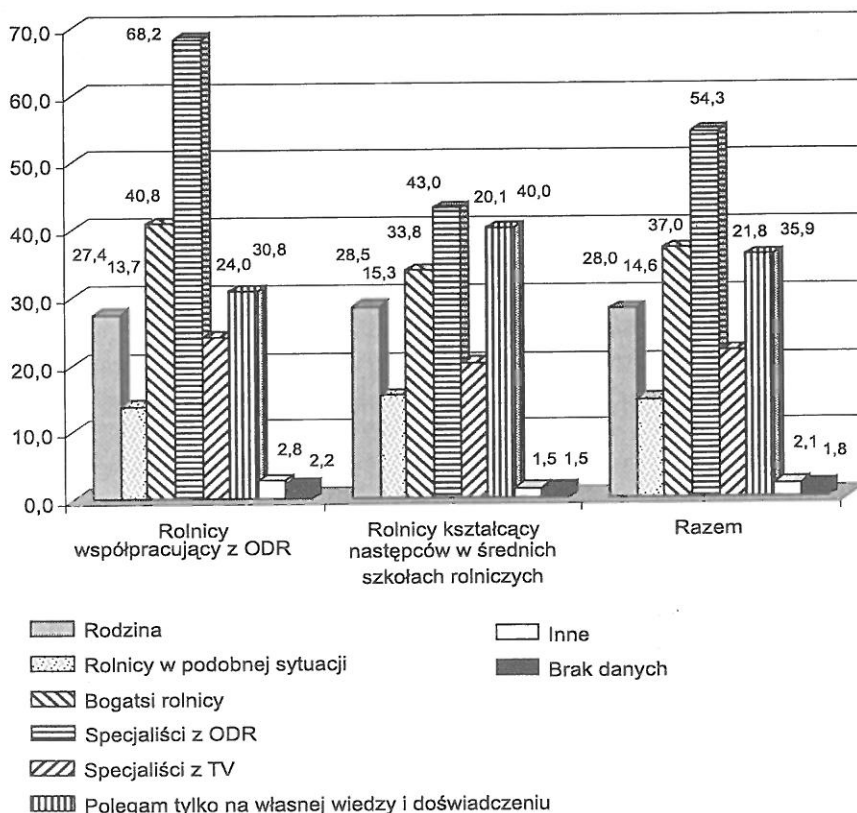
Specjaliści z ośrodków doradztwa rolniczego byli wysoko ocenieni przez respondentów i to właśnie ich rady na temat planowania produkcji i zarządzania gospodarstwem znalazły uznanie w oczach badanych rolników (54,3%). Pracownicy ODR spełniają w społeczności wiejskiej ważną rolę. Ich wiedza pomaga rozwiązywać problemy, z jakimi borykają się mieszkańcy obszarów wiejskich, które często wykraczają poza zagadnienia związane bezpośrednio z produkcją rolniczą [Morgan, Murdoch 2000, Sikorska 2006, Wawrzyniak, Zawisza 1997, Zawisza, Augustowska, 2006].

W przeprowadzonych badaniach znajdujemy również potwierdzenie teorii dyfuzji innowacji i naśladownictwa [Rogers, 1995]. Rolnicy bardzo często obserwują poczynania sąsiadów i na podstawie ich doświadczeń decydują się na działania we własnym gospodarstwie. Co trzeci badany rolnik (37,0%) przyznawał się do tego, że bierze pod uwagę rady bogatszych rolników, a więc tych co odnieśli sukces rynkowy. Często wskazywano również na wykorzystywanie rad udzielanych przez rodzinę (28,0), wskazówek specjalistów występujących w rolniczych programach telewizyjnych (21,8%), podpowiedzi uzyskiwanych od rolników będących w podobnej sytuacji bytowej (14,6%). Wielu respondentów (35,9%) po-

legało głównie na własnej wiedzy i doświadczeniu i nie przyznawało się do korzystania z porad innych osób (rysunek 2). Wykonanie analizy statystycznej pozwoliło na stwierdzenie, że odpowiedzi uzyskane od rolników współpracujących z ośrodkami doradztwa rolniczego różniły się od tych, które zaznaczali właściciele gospodarstw kształcący swoich następców w średnich szkołach rolniczych. Pierwsi znacznie częściej bardzo wysoko oceniali przydatność rad specjalistów z ODR, tym można też tłumaczyć ich czynny udział w różnego rodzaju szkoleniach. Za to druga grupa respondentów częściej polegała na własnej wiedzy i doświadczeniu (tabela 1 oraz rysunek 2). Nie stwierdzono natomiast istotnych statystycznie różnic pomiędzy grupami rolników wyodrębnionymi ze względu na ich poziom wykształcenia, wiek, czy obszar posiadanego gospodarstwa (tabela 2).

Rysunek 2

Osoby, których rady na temat zarządzania gospodarstwem cenili sobie badani rolnicy (%)

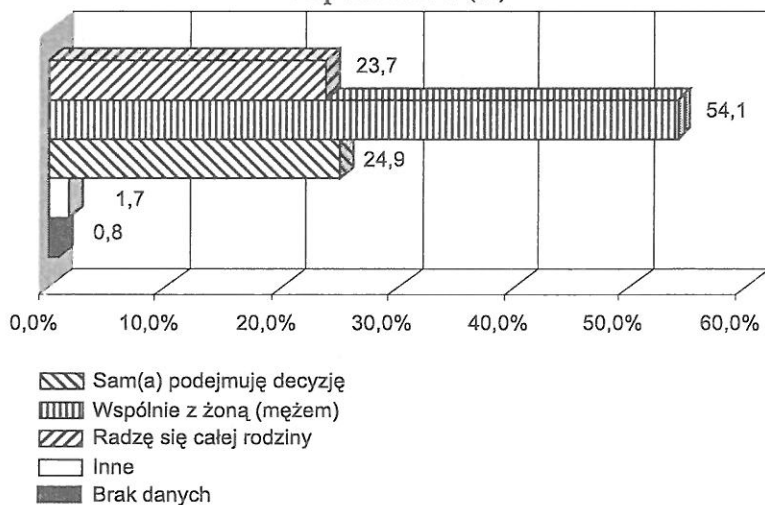
* Suma jest większa od 100% z uwagi na to, że respondenci zaznaczali więcej niż jedną odpowiedź

Źródło: Wyniki badań własnych.

Ponad połowa badanych osób deklarowała, że ostateczne decyzje dotyczące planowania w gospodarstwie podejmuje w porozumieniu ze współmałżonkiem lub współmałżonką (54,1%). Blisko co czwarty respondent (24,9%) odpowiadał, że takie decyzje podejmuje w porozumieniu z całą rodziną. Podobna liczba badanych (23,7%) podejmowała najważniejsze decyzje samodzielnie (rysunek 3). Wśród innych odpowiedzi (1,7%) znalazły się deklaracje, że ostateczną decyzję podejmuje któryś z rodziców, bądź syn lub córka. Zbliżone wyniki uzyskano zarówno w grupie właścicieli gospodarstw współpracujących z doradcami, jak również wśród osób kształcących swoje dzieci w średnich szkołach rolniczych (tabela 1).

Rysunek 3

Osoby podejmujące decyzje w badanych gospodarstwach w opinii respondentów (%)

* Suma jest większa od 100% z uwagi na to, że respondenci zaznaczali więcej niż jedną odpowiedź

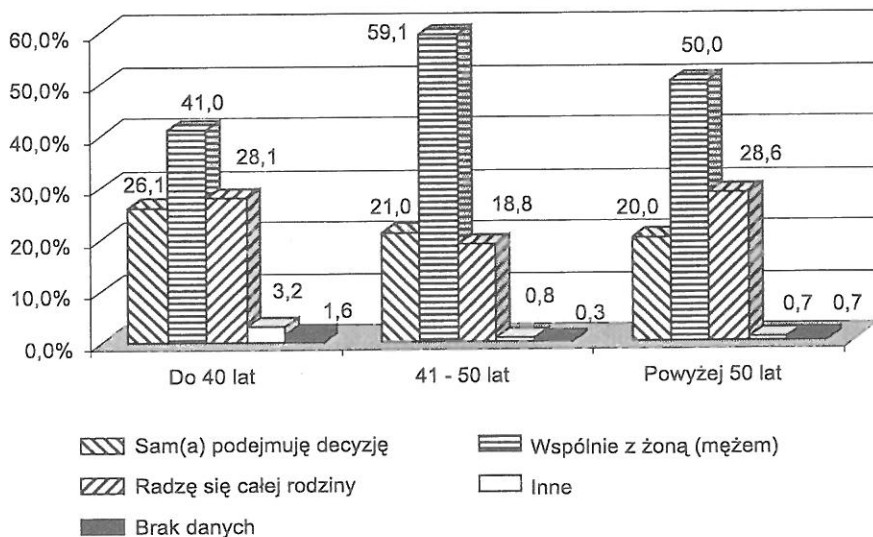
Źródło: Wyniki badań własnych.

Udzielane odpowiedzi na pytanie o osoby podejmujące decyzje mające istotny wpływ na zarządzanie gospodarstwem, zależały od wieku oraz poziomu wykształcenia respondentów (tabela 2). Co prawda, we wszystkich grupach wiekowych (rysunek 4) przeważały odpowiedzi o wspólnym kierowaniu gospodarstwem, w porozumieniu z żoną lub w przypadku, gdy odpowiedzi udzielała kobieta z mężem. Jednak respondenci w wieku od 41 do 50 lat znacznie częściej udzielali takich deklaracji (59,1%) niż badani powyżej pięćdziesiątki (50,0%) lub przed czterdziestym rokiem życia (41,0%). Najwięcej wskazań na samodzielne podejmowanie decyzji odnotowano wśród najmłodszych respondentów (26,1%). Do podejmowania strategicznych dla gospodarstwa decyzji w gronie całej rodziny

przyznawali się najliczniej badani w wieku powyżej pięćdziesięciu lat (28,6%) oraz przed czterdziestym rokiem życia (28,1%).

Rysunek 4

Osoby podejmujące decyzje w badanych gospodarstwach w opinii respondentów w zestawieniu z ich wiekiem (%)

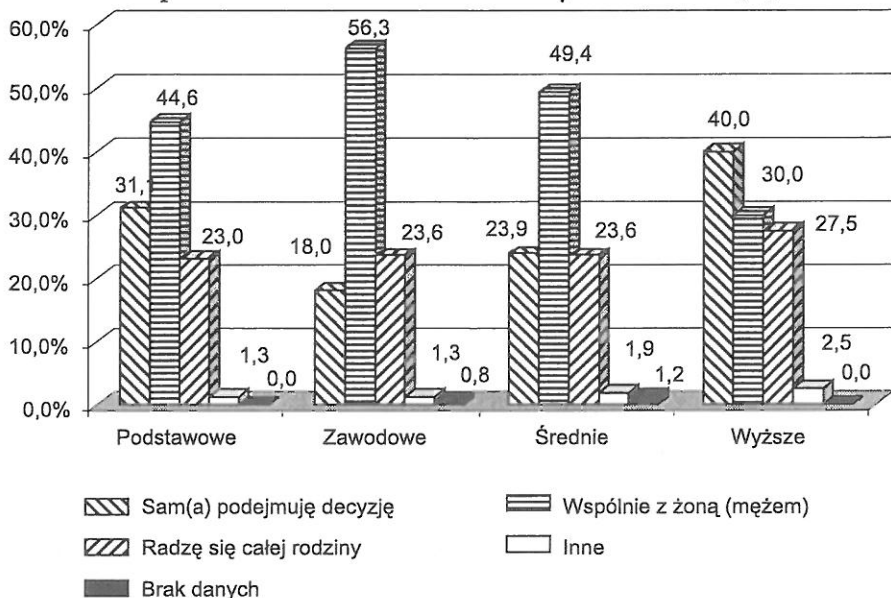

Źródło: Wyniki badań własnych.

Większe różnice można było zauważyć zestawiając uzyskane na ten temat odpowiedzi z wykształceniem badanych rolników (rysunek 5). Respondenci legitymujący się dyplomem wyższej uczelni najczęściej samodzielnie podejmowali decyzje gospodarcze (40,0%). Wśród nich mniej było osób konsultujących się przed podjęciem ostatecznych rozstrzygnięć z żoną (lub mężem – 30,0%), bądź też z całą rodziną (27,5%). Respondenci z wykształceniem podstawowym, zawodowym i średnim podejmowali istotne decyzje najczęściej po omówieniu ich z żoną lub mężem (odpowiednio: 44,6%, 56,3%, 49,4%). Wśród absolwentów szkół średnich było blisko tyle samo osób samodzielnie podejmujących decyzje (23,9%) oraz konsultujących się z całą rodziną (23,6%). Inaczej to wyglądało w grupie badanych kończących edukację na poziomie najwyżej szkoły podstawowej, gdzie osoby samodzielnie podejmujące decyzję przeważały nad tymi, które dokonywały rodzinnych konsultacji (odpowiednio: 31,1% oraz 23,0%). Odwrotna sytuacja była wśród respondentów z wykształceniem zasadniczym zawodowym, 23,6% z nich przed ostateczną decyzją zasięgało rady całej rodziny, a tylko 18,0% deklarowało, pod tym względem pełną samodzielność.

Rysunek 5

Osoby podejmujące decyzje w badanych gospodarstwach w opinii respondentów w zestawieniu z ich wykształceniem (%)

Źródło: Wyniki badań własnych.

4. Podsumowanie

Prezentowane wyniki badań wykazały, że większość z biorących w nich udział rolników podnosiła swoją wiedzę i kwalifikacje zawodowe poszukując specjalistycznych informacji na temat zarządzania gospodarstwem rolnym. Wymienianymi przez nich głównymi źródłami informacji były: branżowe czasopisma, kursy i szkolenia, programy telewizyjne i radiowe, targi oraz wystawy. Wyniki badań wykazały również, że respondenci bardzo wysoko cenili sobie rady specjalistów z ośrodków doradztwa rolniczego. Wykonana analiza statystyczna wykazała istnienie różnicy w tym względzie pomiędzy porównywanymi głównymi grupami respondentów: rolnikami współpracującymi z ośrodkami doradztwa rolniczego oraz właścicielami gospodarstw kształcącymi swoich następców w średnich szkołach rolniczych. Ci pierwsi znacznie wyżej cenili sobie rady udzielane przez specjalistów z ośrodków doradztwa. Było to zrozumiałe, ponieważ odpowiadały tak osoby, które czynnie uczestniczyły w szkoleniach i kursach organizowanych przez te ośrodki.

Podjmując istotne decyzje, mające wpływ na przyszłe funkcjonowanie gospodarstwa, badani rolnicy najczęściej konsultowali się ze współmałżonkiem. Jedynie

w grupie właścicieli gospodarstw legitymujących się wyższym wykształceniem stwierdzono częstsze podejmowanie samodzielnych decyzji, bez wcześniejszych rodzinnych konsultacji

LITERATURA

1. Babbie E. (2003): *Badania społeczne w praktyce*. PWN, Warszawa.
2. Domański S. R. (1993): *Kapitał ludzki i wzrost gospodarczy*. PWN, Warszawa.
3. Grodzicki J. (2000): *Edukacja czynnikiem rozwoju gospodarczego*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
4. Gruszczyński L. A. (1986): *Elementy statystyki dla socjologów*. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
5. Gutkowska K. (1999): *Przemiany w społeczno-ekonomicznej sytuacji polskich gospodarstw domowych w latach 1989-1998*. [w:] Gutkowska K., Ozimek I., Jeżewska-Zychowicz M. (red.): *Polskie gospodarstwa domowe w perspektywie integracji z Unią Europejską*. Wyd. SGGW, Warszawa, 13-23.
6. Matuszak E. (1999): *Kwalifikacje zawodowe rolników w kontekście integracji z Unią Europejską*. [w] *Doradztwo rolnicze w okresie przygotowawczym do integracji z Unią Europejską*. Materiały Konferencji Naukowej. KCDRRiOW Poświętne, 215-232.
7. Morgan K., Murdoch J. (2000): *Organic vs. conventional agriculture: knowledge, power, and innovation in the food chain*. In *Geoforum*, 31, 159-173.
8. Rogers E. M. (1995): *Diffusion of Innovations*. Wyd. 4. Free press, New York.
9. Sikorska A. (2006): *Doradztwo rolnicze – opinie mieszkańców wsi o działalności ODR*. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, nr 1, 87-95.
10. Wawrzyniak B. M., Zawisza S. (1997): *Potrzeby doradcze producentów rolnych w warunkach reformy gospodarczej*. Włocławskie Towarzystwo Naukowe, Włocławek.
11. Zawisza S. (1997): *System informacji rynkowych w ośrodkach doradztwa rolniczego*. [w:] *Informacja rynkowa dla potrzeb doradztwa rolniczego i podejmowania decyzji produkcyjnych rolników*. Materiały ogólnopolskiej konferencji naukowej. ATR Bydgoszcz, 161-182.
12. Zawisza S., Augustowska E. (2006): *Wpływ integracji z Unią Europejską na funkcjonowanie doradztwa rolniczego na przykładzie Łódzkiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Bratoszewicach*. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, nr 1, 96-110.

PIOTR PRUS

ŹRÓDŁA INFORMACJI JAKO NARZĘDZIA PODEJMOWANIA DECYZJI PRZEZ ROLNIKÓW

STRESZCZENIE

Efektywne prowadzenie gospodarstw rolniczych warunkowane jest posiadaniem przez ich właścicieli dostępu do rzetelnych informacji, warunkujących podejmowanie racjonalnych decyzji. Celem badań było zapoznanie się z deklaracjami rolników na temat wykorzystywanych przez nich źródeł informacji oraz poznanie ich opinii na temat osób, których rady cenią w trakcie podejmowania ważnych decyzji produkcyjnych.

Badania wykazały, że większość rolników podnosiła swoją wiedzę i kwalifikacje zawodowe poszukując specjalistycznych informacji na temat zarządzania gospodarstwem rolnym. Wymienianymi przez nich głównymi źródłami informacji były: branżowe czasopisma, kursy i szkolenia, programy telewizyjne i radiowe, targi oraz wystawy. Respondenci bardzo wysoko cenią, także rady specjalistów z ośrodków doradztwa rolniczego.

PIOTR PRUS

SOURCES OF INFORMATION AS A TOOL FOR DECISION TAKING BY FARMERS

SUMMARY

An effective way of farm management is determined by having an access to reliable information by farm owners. The aim of the presented research was to familiarize with the sources of information used by the questioned farmers and to find out their opinion on the subject of people who advices were highly valued by them.

Research showed that most of farmers had raised own knowledge and professional qualification seeking the specialistic information on the subject of holding managements. As they mentioned main sources of information were: business periodicals, courses and professional trainings, TV and radio programmes, trade fairs and exhibitions. Respondents very high valued also specialists opinions from the Agricultural Advisory Service Centers.